

rimoni

ROGER COSTA SOLÉ. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya

LES ZONES D'INTERÈS ETNOLÒGIC, UNA APOSTA PEL PATRIMONI ETNOLÒGIC

Catalunya és rica en arquitectura tradicional o, per dir-ho en els termes que ens ocuparan en aquest article, en construccions que són reflex de formes de vida que anomenem «tradicionals». Aquesta no és una singularitat del nostre país sinó que, contràriament, es tracta d'una característica comuna dels països del nostre entorn i del món en general. Per aquest motiu els estats han desplegat a tot arreu un seguit de lleis per preservar aquestes construccions, normatives que s'ubiquen dins del marc legislatiu més ampli de protecció del patrimoni cultural.

La Llei 9/1993, del patrimoni cultural català, estableix les zones d'interès etnològic (ZIE) com una de les set categories en què es poden declarar béns culturals d'interès nacional (BCIN) els béns immobles d'especial rellevància, individualment o en conjunts. Les defineix com a «conjunts de vestigis, que poden incloure intervencions en el paisatge natural, edificis i instal·lacions, que contenen en llur si elements constitutius del patrimoni etnològic de Catalunya». Per altra banda, la Llei 2/1993, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural, reconeix com a part del patrimoni etnològic de Catalunya «els immobles i les instal·lacions emprats consuetudinàriament a Catalunya les característiques arquitectòniques dels quals siguin representatives de formes tradicionals». La mateixa Llei 2/1993 atorga a l'actual Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural les competències exclusives sobre aquest tipus de patrimoni, entre les quals figura l'impuls de declaracions de BCIN-ZIE.

L'inici del desplegament, tanmateix, és molt recent, un fet al qual no és aliena l'excepcionalitat administrativa que suposa el fet que totes les declaracions de BCIN siguin gestionades des de la Direcció General de Patrimoni Cultural excepte les de la categoria de zona d'interès etnològic. Actualment només gaudeixen d'aquesta protecció el barri de les Adoberies de Vic (declarat el 2009), deu conjunts de béns immobles situats al massís de les Gavarres (2011), cinc barraques de pedra seca de Mont-

roig del Camp (2014), dotze coeteres del delta de l'Ebre (2015) i tretze conjunts de tines de les valls del Montcau (2018). Es tracta d'una quantitat força migrada si ho comparem amb els milers de monuments històrics declarats, els 101 conjunts històrics o les 208 zones arqueològiques que gaudeixen d'aquesta protecció.¹ Això és així perquè a l'excepcionalitat administrativa s'hi suma una manca de percepció de la importància d'aquesta mena de béns patrimonials, considerats menors en comparació amb els d'altres categories.

Coetera de Buda, a Sant Jaume d'Enveja. Les coeteres granífugues del delta de l'Ebre van ser dissenyades i aixecades per la Mutualidad Arrocerca de Seguros durant el tercer quart del segle xx. En l'impuls de la seva declaració va tenir un paper determinant el Museu de les Terres de l'Ebre. Fotografia: Museu de les Terres de l'Ebre (2014).

Es tracta d'un problema que ve de lluny, i que afecta el patrimoni etnològic en general i la seva part immoble o construïda en particular. En aquest sentit, el poc desenvolupament del coneixement sobre l'arquitectura tradicional, en contraposició al de l'arquitectura culta, encara avui en dificulta en gran mesura el reconeixement i la protecció, per bé que —com veurem més endavant— no podem establir una equivalència exacta entre arquitectura tradicional i zones d'interès etnològic. Aquesta manca de coneixement provoca que s'apliquin els paràmetres de mesura per a l'arquitectura culta sobre l'arquitectura tradicional o popular, la qual cosa dona com a resultat valoracions esbiaixades. El problema rau en el fet que els exemplars de l'arquitectura culta es valoren principalment en funció de la pertinença a un ordre arquitectònic determinat, l'antiguitat, la monumentalitat, la singularitat, la bellesa formal o el fet de formar part del conjunt de l'obra d'un arquitecte o d'una escola deter-

patrimoni) (re

minada, uns paràmetres que no són útils per valorar l'arquitectura tradicional. Tal vegada la manca de singularitat és el que més cops evita que moltes construccions puguin gaudir de protecció, atès que aquest tipus d'arquitectura sol caracteritzar-se per la repetició amb petites variants, que pren valor generalment pel conjunt d'elements que integren la d'un indret. Així ho demostren les declaracions fetes fins a la data: totes inclouen diferents edificacions. De fet, en tots els casos es tracta d'una selecció d'elements que hauria pogut ser més gran però que per qüestions pràctiques s'ha delimitat a una sèrie convinguda d'exemplars. Aquest criteri, extrapolat a altres tipologies amb més recorregut en el camp de la protecció, entra en una certa contradicció amb la denominació de «zona» per a aquesta categoria de BCIN i demostra que l'edi-

Tines de les Tosques, a la vall del Flequer, dins del municipi del Pont de Vilomara i Rocafort. La construcció de tines enmig de les vinyes va facilitar la fabricació del vi al mateix camp de conreu, una característica única a Catalunya. Fotografia: M. del Agua Cortés [2015].

fici legislatiu s'ha bastit a partir de la casuística acumulada en altres categories.

Tanmateix, la protecció al màxim nivell de l'arquitectura que és testimoni de formes de vida tradicionals o emblemàtiques al nostre país a poc a poc es va obrint pas, amb una diversitat temàtica i territorial que té un clar objectiu pedagògic. Així, el barri de les adoberies de Vic (expedient incoat el 2007, gràcies al qual es va evitar l'enderrocament imminent) fou declarat bé cultural d'interès nacional el 2009. No obstant això, tot i que l'Ajuntament de Vic està fent passos en la direcció correcta, a hores d'ara encara no s'ha trobat la fórmula definitiva que permeti regenerar-lo i donar-li un conjunt d'usos coherent

Notes

1. No és menys cert que altres categories, com la de jardí històric (6), lloc històric (9) i zona paleontològica (9) tenen pocs exemplars protegits, però no sembla que això pugui justificar el baixíssim nombre

i atractiu. Les construccions protegides a les Gavarres, per la seva banda, pretenen posar en valor les activitats que van donar vida en el passat a aquest massís de la zona nord-oriental de Catalunya. S'hi han protegit tres molins, una rajoleria, un forn de calç, dos pous de glaç, el sistema hidràulic d'una masia, una explotació aquífera i dues mines. Es tracta d'elements dispersos arreu d'aquestes muntanyes i que tots sols tenen poca rellevància, però que en conjunt són representatius de la intensa explotació que va viure la zona històricament. El tercer conjunt declarat foren cinc barraques de pedra seca del terme municipal de Mont-roig del Camp. La selecció d'aquestes construccions va venir donada per la inusual diversitat tipològica concentrada en aquesta zona relativament petita, i es tracta en el fons d'un reconeixement a la ingent quantitat de construccions bastides amb aquesta tècnica que hi ha al nostre país. Dotze coeteres del delta de l'Ebre foren declarades el 2015 per protegir aquestes construccions singulars, símbols de la lluita dels arrossaires contra les pedregades. La declaració també va servir per desmentir l'associació automàtica que hom fa entre arquitectura tradicional i zona d'interès etnològic, atès que aquestes construccions són relativament recents (de la segona meitat del segle XX) i el seu disseny va anar a càrrec d'especialistes en la matèria. Finalment, la màxima protecció i reconeixement d'un bé immoble de caràcter etnològic prevista per la llei ha recaigut en tretze conjunts de tines de les valls del Montcau, concretament dels municipis de Mura, el Pont de Vilomara i Rocafort, i Talamanca (Bages). Es tracta de construccions singulars, de forma generalment cilíndrica, destinades a la producció de vi al peu mateix de les vinyes, una característica única a Catalunya.

La Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural continua treballant amb l'objectiu de detectar i atorgar la màxima protecció a les construccions emblemàtiques del nostre patrimoni etnològic, construccions que, més enllà de la seva bellesa formal, són testimonis de formes de vida tradicionals de diferents indrets del país. Aquesta tasca la duu a terme en estreta col·laboració amb els ens locals i amb les entitats sensibles al patrimoni etnològic de Catalunya, de forma especial amb les que integren la xarxa de l'Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial, un contacte permanent que permet copsar la realitat d'aquest tipus de patrimoni i les necessitats de protecció existents. ■

zones d'interès etnològic declarades, tenint en compte la proliferació d'aquest tipus d'arquitectura arreu del territori.